

Magdalena Kowalska

SOCJOLOGICZNE ASPEKTY BADANIA ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ

THE SOCIOLOGICAL ASPECTS OF RESEARCHES OF ECOLOGICAL AWARENESS

Słowa kluczowe: badania socjologiczne, świadomość ekologiczna, ekologia społeczna.

Keys words: sociological researches, ecological awareness, social ecology.

Synopsis: Poziom świadomości ekologicznej w Polsce uznawany jest za jeden z najniższych w Europie. Wynika to z braku oceny istniejącej sytuacji oraz faktu, że większość społeczeństwa nie widzi konieczności osobistego zaangażowania w tę problematykę. Nierzadko odpowiedzialność za stan przyrody zrzucana jest głównie na: naukowców, polityków czy ruchy ekologiczne. Tak więc znajomość stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa odgrywa ważną rolę w programowaniu polityki ekologicznej państwa i wyborze narzędzi jej praktycznej realizacji.

1. WSTĘP

Dlaczego środowisko naturalne miałyby być przedmiotem zainteresowania socjologii? Czy wpływ jaki człowiek na nie wywiera nie jest raczej „zjawiskiem fizycznym, efektem stosowania nowoczesnej technologii i produkcji przemysłowej?”¹.

Oczywiście, tyle że trudno mówić o nowoczesnym przemyśle bez wiązania go z określonymi instytucjami społecznymi, a źródła i co ważne. skutki ludzkiej ingerencji w środowisko naturalne mają przecież charakter społeczny. Tak więc dbanie o środowisko naturalne musi oznaczać zmiany nie tylko technologiczne ale także, a może przede wszystkim. społeczne.

¹ A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2005.

Współcześnie mamy do czynienia z bardzo szybkim nawarstwianiem się problemów wynikających z nieodpowiedzialnej ingerencji człowieka w środowisko naturalne na rzecz rozwoju nowych technologii. Problem przekształcenia ekosystemów dotyczy wybranych państw, społeczeństw, lecz skutki tej nieprzemyślanej ingerencji mają wymiar globalny.

Ta groźna sytuacja spowodowała wypracowanie wśród jednostek jak i całych społeczeństw pewnej świadomości, zmieniając w ten sposób dotychczasowy pogląd na temat środowiska naturalnego, jako źródła niewyczerpalnych dóbr, zwiększając tym samym zainteresowanie społeczeństwa nową dziedziną nauki, jaką jest ekologia².

2. ŚWIADOMOŚĆ SPOŁECZNA A ŚWIADOMOŚĆ EKOLOGICZNA

Początkowo ekologia zajmowała się głównie środowiskami, które były nie-naruszone przez człowieka, a dopiero pod wpływem rozwoju cywilizacji nastąpiła konieczność zainteresowania się naukowców wpływem człowieka na przyrodę. Powstał oddzielny dział nauki, nazwany ekologią człowieka, badający oddziaływanie człowieka na środowisko przyrodnicze oraz związki pomiędzy przyrodą, a polityką, gospodarką oraz społeczeństwem. Ekologia człowieka jest więc nauką „obrazującą użytkowanie różnorodnych środowisk oraz zasobów przyrody przez ludzką działalność wraz z ukazaniem konsekwencji i ograniczeń”³. Współcześnie istotnym nurtem staje się ekologia społeczna, która pozwala na włączenie do ujęcia relacji człowiek – środowisko także innych nauk: socjologii, filozofii, etyki, ekonomii oraz psychologii⁴.

Ekologia społeczna uwzględnia wpływ działalności gospodarczej człowieka na jego przyrodnicze otoczenie oraz na jakość życia. Jest dziedziną wiedzy mającą na celu poznanie związków i zależności występujących między społeczeństwem, a przyrodą, modelowanie tych relacji oraz proponowanie rozwiązań prowadzących do stanu równowagi między człowiekiem

² L. Ryszkowski, *Ekologiczne zasady kształtowania i ochrony krajobrazu rolniczego*, [w:] *Ochrona środowiska rolniczego w świetle programów rolno-środowiskowych Unii Europejskiej*, red. S. Bałazy, A. Gmiat, cz I: Materiały szkoleniowe, Poznań 2007.

³ B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczowski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

⁴ J. Strojny, *Globalizacja, kultura, ekologia jako wymiary rozwoju społeczno-gospodarczego w XXI wieku*, [w:] *Ekologia i ochrona środowiska a wybrane aspekty rozwoju społeczno-gospodarczego*, red. J. Krupa, J. Strojny, W. Tabasz, Rzeszów 2005.

i środowiskiem przyrodniczym. Jest więc to nauka, która kompleksowo bada procesy wzajemnego oddziaływania społeczeństwa i przyrody⁵.

Zadania ekologii społecznej sprowadzają się przede wszystkim do:

- rejestracji zmian organizmu człowieka i struktury populacji ludzkich pod wpływem urbanizacji, industrializacji, motoryzacji, mechanizacji, chemizacji;
- przewidywania ubocznych skutków przemian środowiska przyrodniczego;
- ustalania limitów najwyższych dopuszczalnych stężeń szkodliwych substancji i czynników występujących w przyrodzie;
- określenia możliwości i kierunków optymalizacji warunków bytowych człowieka w związku z jego potrzebami;
- sterowania systemem człowiek – środowisko poprzez wartości, cele, normy, sankcje;
- ukazania właściwych kierunków rozwoju gospodarki⁶.

Społeczny aspekt ekologii związany jest ściśle z pojęciem świadomości społecznej. Zdaniem Glińskiego świadomość społeczna to „zespół rozmaitych postaci wiedzy, poglądów, opinii, ocen, postaw oraz wzorów zachowań, które wzajemnie się zazębiają i przenikają, tworząc mniej lub bardziej zintegrowaną całość. Są one różnego pochodzenia oraz zostały w różny sposób ukształtowane w procesie zjednoczenia społecznego”⁷. Obowiązkowym warunkiem istnienia świadomości społecznej jest wiedza, bez której nie można mówić o pozostałych jej częściach. Może ona występować w postaci informacji oraz sądów naukowych, a także poglądów i opinii pochodzących z różnych źródeł. Ważną składową świadomości społecznej jest system wartości. Treść i forma świadomości społecznej zmieniały się w miarę wzbogacania się i różnicowania społeczeństw, warunków materialnych, stosunków społecznych oraz wartości kulturowych. Co ważne, uważa się, że „świadomość społeczna nie jest prostą sumą świadomości jednostek, jest ona kształtowana pod wpływem świadomości w procesie integrowania, syntezy i przetwarzania dostępnej informacji”⁸.

⁵ K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska – problemy społeczne, ekologiczne i prawne*, Warszawa 2001.

⁶ E. Albińska, *Człowiek w środowisku przyrodniczym i społecznym*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.

⁷ P. Gliński, *Polscy Zieloni. Ruch społeczny w okresie przemian*, Warszawa 1996.

⁸ K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska...*

Częścią świadomości społecznej jest świadomość ekologiczna, która posiada wiele znaczeń i jest różnie definiowana w zależności od dziedziny nauk społecznych. Należą do nich filozofia, socjologia, historia, psychologia, pedagogika i prawo. Każda z tych nauk ma oddzielną definicję świadomości. Pierwszy raz pojęcie to do polskiej literatury wprowadził Hull, według którego świadomość ekologiczna to „swoista, kształtująca się forma świadomości społecznej, która występuje zarówno w myśleniu i przeżyciach ludzi, jak i wartościowania i funkcjonowania biosfery”⁹. Inna definicja przedstawia świadomość ekologiczną jako „zespół informacji i przekonań na temat środowiska naturalnego oraz postrzeganie związków między stanem i charakterem środowiska naturalnego, a warunkami i jakością życia człowieka”¹⁰. Jeszcze inna określa świadomość ekologiczną jako „rozumienie przyrody w naszym życiu oraz miejsca i roli człowieka w przyrodzie. Z tego wynika poznanie jego potrzeb, których zaspokojenie jest niezbędne do życia, skutków działań człowieka korzystającego z zasobów przyrody i przyczyn naruszania równowagi ekosystemów”¹¹.

Świadomość ekologiczną możemy rozpatrywać w dwóch aspektach. Pierwszy, szerszy oznacza całość wyznawanych wartości, idei i opinii o środowisku przyrodniczym, które stanowi miejsce życia i rozwoju człowieka. W znaczeniu drugim, węższym, to stan wiedzy, wyobrażeń oraz poglądów ludzi o roli środowiska w życiu każdego człowieka w sytuacji jego zagrożenia lub ochrony, oraz o instrumentach, które mogą pomóc to środowisko chronić. Świadomość ekologiczna jest niewątpliwie zjawiskiem subiektywnym, które znajduje odbicie w dwóch sferach:

- opisowo-technicznej,
- aksjologiczno-normatywnej.

Według tej pierwszej można wyodrębnić wiedzę oraz wyobraźnię ekologiczną. Sama wiedza to znajomość zagadnień związanych z biosferą, ekosystemem, wzajemnymi powiązaniem pomiędzy człowiekiem a środowiskiem, a także to wiedza z zakresu zanieczyszczenia środowiska, zagrożeniach oraz działaniach, które mogłyby uchronić środowisko przed negatywnymi skutkami działalności człowieka. Podstawą wiedzy są nauki techniczne, przyrodnicze, medyczne, ekonomiczne, prawne, a także własne doświadczenia i ob-

⁹ Z. Hull, *Świadomość ekologiczna*, „Aura” 1984, nr 11.

¹⁰ T. Burger, *Świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego u progu XXI wieku*, Warszawa, raport 1/2000.

¹¹ N. Wolański, *Ekologia człowieka. Ewolucja i dostosowanie biokulturowe*, t. 2, Warszawa 2008.

serwacje. Wyobraźnia ekologiczna to umiejętność przewidywania pewnych negatywnych skutków podejmowania decyzji, oraz zdolność jednostek lub społeczeństwa do całościowego oceniania powiązań człowieka ze środowiskiem. Sfera aksjologiczno-normatywna odpowiada za system wartości i norm moralnych, które dotyczą wzajemnych powiązań pomiędzy społeczeństwem a przyrodą, lub pojedynczym człowiekiem a środowiskiem¹².

Świadomość ekologiczna powstaje w procesie poznawania świata przyrody i poszukiwania miejsca człowieka w środowisku przyrodniczym. Nabywana jest w procesach socjalizacji społecznej wraz z innymi elementami kultury¹³.

Zrozumienie kierunków przeobrażeń świadomości ekologicznej ułatwia dokonanie przynajmniej uproszczonej typologii jej form. W związku z tym, że świadomość ekologiczna jest kształtowana w następstwie różnych sposobów odzwierciedlenia rzeczywistości ekologicznej, jej typologię można zbudować, opierając się na podstawowych typach poznania, a więc potocznym, religijnym, ideowym czy naukowym. W każdym z wyróżnionych typów poznania rzeczywistość ekologiczną można „uświadomić opisowo-technicznie lub aksjologicznie i normatywnie”¹⁴. Można więc wyróżnić zasadnicze rodzaje świadomości ekologicznej: potoczną, o charakterze ideologicznym i naukową.

Świadomość ekologiczna potoczna w podstawowej mierze opiera się na wiedzy przyswajanej z wykorzystaniem zdrowego rozsądku, codziennych kontaktów z przyrodą, a więc obserwacji lub opinii najbliższego środowiska na ten temat.

Fundamentem świadomości ekologicznej naukowej jest wiedza ekologiczna typu naukowego. Dostarczają jej nauki przyrodnicze, techniczne, medyczne, ekonomiczne, a także społeczne. Wiedza ekologiczna może obejmować wiele zagadnień, od rozumienia i postrzegania źródeł oraz przyczyn zanieczyszczenia środowiska do znajomości procesów zachodzących w biosferze i ekosystemach. Świadomość ekologiczna tego typu opiera się na wynikach badań, a także na wiedzy pochodzącej z innych źródeł. Rozszerza się ona na skutek edukacji ekologicznej, przez proekologiczne działania jednostek i grup społecznych¹⁵.

¹² K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska...*

¹³ A. Sadowski, *Struktura świadomości ekologicznej*, „*Ekonomia i Środowisko*” 2000, nr 2 (17).

¹⁴ T. Osiniak, B. Poskrobko, A. Sadowski, *Wigierski Park Narodowy a jego mieszkańcy*, Białystok 1993.

¹⁵ A. Sadowski, *Struktura świadomości ekologicznej*, „*Ekonomia i Środowisko*” 2000, nr 2 (17).

Proces modelowania się świadomości ekologicznej społeczeństwa dzieli się zwykle na trzy etapy:

- okres potocznej świadomości ekologicznej;
- okres kształtowania elementów ideologicznej świadomości ekologicznej;
- okres pospolitej, naukowej świadomości ekologicznej, odbieranej jako spójny system¹⁶.

Powszechna świadomość ekologiczna formuje się w codziennym życiu, w działalności gospodarczej, edukacji itp. Jest to złożony proces społeczny, zwykle ściśle związany ze stanem środowiska przyrodniczego i wynikającą z tego, jakością życia ludzi.

Górka, Poskrobko i Radecki przedstawiają to w następujący sposób: na obszarach, na których wyraźnie widać działalność człowieka, proekologiczną zmianę postaw ludzi wytwarzają dopiero skutki pojawiających się zagrożeń. Na etapie tym u ludzi rodzi się specyficzny niepokój i próba ponownej oceny problemu. Pojawiają się nowe formy zachowań społecznych, które ewoluują od lokalnych inicjatyw pojedynczych osób do ruchu ekologicznego o charakterze partii politycznej. Proekologiczna aktywność społeczna z kolei wpływa na system myślenia i zachowania coraz szerszej rzeszy ludzi, po czym rodzi się wreszcie społeczna potrzeba kontroli tych wartości poglądów i opinii, które kształtowały obecny sposób traktowania środowiska przyrodniczego.

Inaczej przebiega proces kształtowania się świadomości ekologicznej mieszkańców wielkoobszarowych terenów chronionych. Nie dostrzegają oni tak wyraźnych objawów degradacji środowiska, jak mieszkańcy rejonów zurbanizowanych. W formowaniu świadomości podstawowe znaczenie ma więc coraz silniejsze postrzeganie wartości przyrody w swoim miejscu zamieszkania. Pobudzającymi czynnikami są nie tylko miejscowe tradycje i przekazy międzypokoleniowe, lecz także własne doświadczenia oraz oceny ludzi z zewnątrz, najczęściej turystów, naukowców lub członków rodzin zamieszkałych w miastach¹⁷.

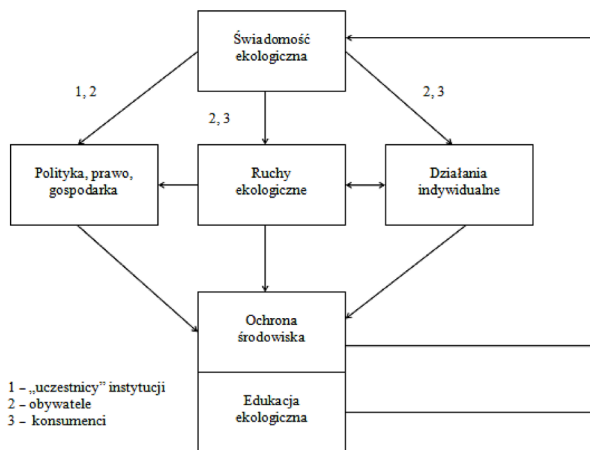
Świadomość ekologiczna może być rozpatrywana w wąskim i szerokim ujęciu. Wiedza oraz poglądy o przyrodzie wchodzą w zakres ujęcia wąskiego. Szerokie ujęcie jest natomiast wynikiem istnienia związku pomiędzy działalnością gospodarczą człowieka, a degradacją środowiska i odpowiada dwóm

¹⁶ K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska...*

¹⁷ Ibidem.

ideom ochrony przyrody, zapoczątkowanym pod koniec sześćdziesiątych lat XX wieku: pragmatycznej i systemowej. Idea pragmatycznej ochrony przyrody jest ukierunkowana na przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony gospodarczej działalności człowieka. Z kolei idea systemowej ochrony przyrody ma na celu przekształcenie celów państwa uwzględniając ochronę środowiska, utworzenie wizji społeczeństwa ekologicznego i podjęcie rzeczywistych działań zmierzających do jej wdrożenia¹⁸.

Rysunek 1. Związki między świadomością ekologiczną a ochroną środowiska

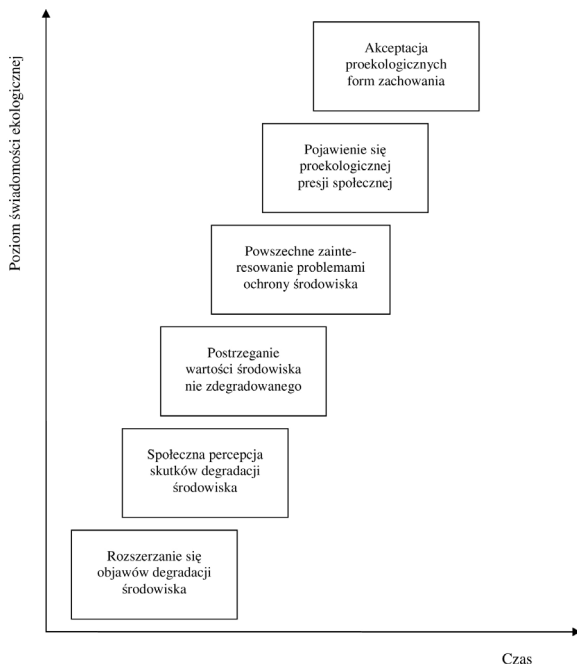

Źródło: B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczowski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Warszawa 2008.

Wraz ze wzrostem świadomości ekologicznej wzrasta potrzeba przebywania w czystym środowisku. Potrzeba ta rośnie także, gdy najbliższe otoczenie jest bardzo zanieczyszczone. Kształtowanie się proekologicznych postaw może więc wynikać z percepcji skutków degradacji przyrody. Społeczeństwo, dostrzegając nasilenie się degradacji środowiska naturalnego, zmuszone jest przeanalizować wagę powstałego problemu. Lęk o własną przyszłość przyczynia się do formowania się nowych proekologicznych aktywności społecznych, które wpływają na trwałą zmianę w sposobie myślenia i zachowania u coraz szerszego kręgu osób (rysunek 2).

¹⁸ A. Papuziński, *Świadomość ekologiczna w świetle teorii i praktyki*, „Problemy ekorozwoju” 2006, nr 1. 2006.

Rysunek 2. Proces kształtowania się świadomości ekologicznej społeczeństwa

Źródło: K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska problemy społeczne ekologiczne i prawne*, Warszawa 2001.

3. SOCJOLOGICZNE PROBLEMY BADANIA ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ

Papuziński uważa, że można mówić o świadomości ekologicznej zarówno jako świadomości jednostkowej, jak i społecznej, a socjologowie podejmujący omawianą tematykę badawczą uznają trafność takiego ujęcia. Bada się więc świadomość ekologiczną pojedynczych osób, jak i wyodrębnionych grup społecznych czyli świadomość społeczną określonej grupy. Socjologiczny model świadomości ekologicznej jest kategorią opisową i odnosi się do analizy oraz oceny znaczenia kwestii ochrony uwarunkowań środowiskowych w codziennym życiu człowieka. Socjologiczne badania empiryczne „wykrywają i wyjaśniają jedynie przyczyny zróżnicowania świadomości ekologicznej w badanej grupie osób”¹⁹.

¹⁹ A. Papuziński, *Świadomość ekologiczna w świetle teorii i praktyki*, „Problemy ekoro-zwoju” 2006, nr 1.

Badanie świadomości ekologicznej zarówno na poziomie indywidualnym, jak i zwartych grupach społecznych może przybierać wymiar realny i idealny. Poziom świadomości ekologicznej faktycznie występującej w społeczeństwie, a więc mającej wymiar realny, jest oceniany za pomocą odpowiednich metod i technik badawczych przez pedagogów, psychologów oraz socjologów. Wymiar idealny, będący jedynie w zakresie zainteresowań filozofów, „obrazuje wzorcową świadomość ekologiczną i przedstawia idealne modele proekologicznych postaw”²⁰.

W socjologii popularny jest przytoczony już powyżej podział świadomości ekologicznej na trzy okresy: okres potocznej świadomości ekologicznej, okres kształtowania elementów ideologicznych oraz okres naukowej świadomości ekologicznej formułowanej pod wpływem proekologicznego wychowania i wiedzy. Naukowe zbadanie stanu i okresu świadomości ekologicznej społeczeństwa może być dokonywane dzięki systematycznym lub cząstkowym badaniom socjologicznym, jak i za pomocą opracowań o konfliktach społecznych czy ruchach ekologicznych²¹.

Kiełczewski zgadza się z podziałem na potoczną świadomość, która stanowi fikcyjny obraz relacji człowiek – przyroda i jest wśród ludzi efektem zasłyszanych poglądów oraz na świadomość ideologiczną ukształtowaną w formie określonego światopoglądu. Uważa jednak, że socjologowie nie mają racji stwierdzając, że możliwe jest wypracowanie świadomości naukowej całkowicie pozbawionej elementów ideologicznych, gdyż „chcąc odpowiednio kształtować świadomość ekologiczną najpierw należy określić relacje człowiek – środowisko, której wyznaczenie jest fundamentalnym założeniem filozoficznej natury”²².

Podstawową trudnością w socjologicznym badaniu świadomości ekologicznej jest brak wewnętrznej spójności w wydawanych sądach i postawach ludzi. Wynika to z tego, że świadomość ekologiczna występuje pod dwiema postaciami: świadomość tylko w formie deklarowanej oraz świadomość realizowana czyli rzeczywiście wprowadzana w życie. Stopień zgodności pomiędzy tymi rodzajami świadomości zależy od społecznego otoczenia człowieka oraz wywieranej presji społecznej – tak twierdzi Moskal²³. I dodaje: „ta pierwsza wprawdzie predysponuje jednostkę do określonych zachowań, ale nie do

²⁰ D. Kiełczewski, *Ekologia społeczna*, Białystok 2001.

²¹ K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska...*

²² D. Kiełczewski, *Ekologia...*

²³ S. Moskal, *Świadomość ekologiczna mieszkańców wsi. Zarys koncepcji i wyniki badań*, „Wieś i Rolnictwo” 1995, nr 4.

końca o nich przesądza. Nie negując wartości deklarowanych, można – gdy to wygodne – znaleźć uzasadnienie, by chwilowo od nich odstąpić”.

Takie rozbieżności co do deklaracji i faktycznych zachowań potwierdzają również badania autorki prowadzone w południowo-wschodniej Polsce²⁴.

Powyższe różnice Galiński wyjaśnia tak:” rozdźwięk między zachowaniami werbalnymi a realnymi w sferze ekologicznej oraz preferencje dla instrumentalnych wartości ekologicznych stanowią wyraz niedbałej postawy społeczeństwa polskiego do otoczenia w ogóle – nie tylko do środowiska przyrodniczego”²⁵.

I faktycznie, nie nazwiemy przecież świadomą ekologicznie osobę, której zachowanie sprowadza się tylko do samych werbalnych deklaracji. Przecież na świadomość ekologiczną składają się, jak twierdzą Sychut i Chmielewski: komponent emocjonalno-oceniający (przyjęty system wartości), komponent behawioralny (potrzeby, postulaty w związku z użytkowaniem z bogactw środowiska, a także różnorodne formy aktywności na rzecz jej ochrony) oraz komponent poznawczy (posiadanie wizji i pogłębianie wiedzy). Do elementów składających się na odpowiednio ukształtowaną świadomość ekologiczną, jednocześnie muszących być we wzajemnej równowadze można zaliczyć: proekologiczny system wartości, odpowiednią wiedzę z zakresu funkcjonowania środowiska naturalnego oraz podejmowanie działań w celu jego ochrony²⁶. A Kamecka dodaje, że „postawa proekologiczna charakteryzuje się szeroką zdolnością percepcji występujących wokół zjawisk, ciekawością świata i praw w nim rządzących, świadomością i zrozumieniem powiązań, zależności i praw panujących w przyrodzie, odpowiedzialnością, aktywnością, poczuciem więzi z przyrodą i ludźmi jako jej częścią, szacunkiem dla wszystkich form jej życia, otwartością na świat”²⁷.

W Polsce dopiero w latach osiemdziesiątych XX wieku zaczęto prowadzić badania mające na celu poznanie stanu świadomości społeczeństwa. Od tego czasu przeprowadzono już dużo znaczących badań socjologicznych, lecz żadne z nich nie udokumentowało w pełni problemu²⁸.

²⁴ M. Kowalska, *Świadomość ekologiczna mieszkańców w świetle Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Zielonki na lata 2004–2014*, [w:] *Przedsiębiorczość. Rozwój. Zarządzanie*, red. R. Barcik, G. Biesok, M. Jakubiec, Bielsko-Biała 2010.

²⁵ B. Dobrzańska, G. Dobrzański, D. Kielczowski, *Ochrona środowiska przyrodniczego*, Warszawa 2008.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ K. Górka, B. Poskrobko, W. Radecki, *Ochrona środowiska...*

Zdaniem Autorów przedmiotem badań są specyficzne treści wynikające z pojęcia „świadomość ekologiczna”, takie jak: przekonania i poglądy filozoficzne preferowane przez badane osoby, ich stosunek do wybranych wartości etycznych, preferencje kulturowe, stopień zainteresowania sprawami środowiska przyrodniczego, ocena stanu poszczególnych elementów przyrody i stopnia ich zagrożenia, znajomość prawa ochrony środowiska i stosunek do znanych jego przepisów, znajomość form i metod działań ochronnych, źródła informacji o środowisku, z których korzysta zainteresowany, warunki życia badanych, stosunek do przeszłości i przyszłości itp. „W procesie operacjonalizacji niezbędne jest ustalenie wskaźników umożliwiających rozpoznanie określonego zjawiska społecznego. Wymaga to dobrej znajomości badanego problemu i metodyki prowadzenia badań socjologicznych”²⁹.

I tak, skoro świadomość ekologiczna społeczeństwa może być wyrażana uwarunkowaniami kulturowymi (np. tradycja, stosunek ludzi do przyrody) oraz uwarunkowaniami społeczno-gospodarczymi to do wskaźników charakteryzujących je można z pewnością zaliczyć: stopień społecznej akceptacji zmiany form zaspokajania potrzeb i stylu życia, podatność społeczeństwa na innowacje (ustrojowe organizacyjne, gospodarcze), stopień adaptacji zawodowej, integracja regionalna, kondycja zdrowotna, wykształcenie, struktura własności, gospodarność itp.

4. PODSUMOWANIE

Poziom świadomości ekologicznej w Polsce uznawany jest za jeden z najniższych w Europie. Wynika to z braku oceny istniejącej sytuacji oraz faktu, że większość społeczeństwa nie widzi konieczności osobistego zaangażowania w tę problematykę. Nierzadko odpowiedzialność za stan przyrody zrzucana jest głównie na: naukowców, polityków czy ruchy ekologiczne.

Dlaczego socjologiczne badania nad świadomością ekologiczną są ważne? Ponieważ świadomość ekologiczna społeczeństwa polskiego jest wciąż na etapie kształtowania systemu wartości, ocen i norm postępowania więc, jak twierdzą Górka, Poskrobko i Radecki, „znajomość stanu świadomości ekologicznej społeczeństwa odgrywa ważną rolę w programowaniu polityki ekologicznej państwa i wyborze narzędzi jej praktycznej realizacji. Innymi instrumentami należy się posługiwać wtedy, gdy większość obywateli i zde-

²⁹ Ibidem.

cydowana większość decydentów wykazuje postawę proekologiczną, innymi zaś, gdy społeczeństwo znajduje się dopiero na etapie kształtowania swojej świadomości ekologicznej³⁰.

Ponadto kształtowanie prawidłowej świadomości ekologicznej wymaga podejmowania ciągłych działań, takich jak: prowadzenie proekologicznej edukacji, ukazywanie przykładów wykorzystania ekologii w działalności gospodarczej i rolniczej, rozwój prawnych podstaw ochrony przyrody, rozpowszechnianie informacji o ekologii, opracowywanie strategii zapobiegania konfliktom ekologicznym oraz zaangażowanie Kościołów, szkół, jak i innych instytucji społecznych i politycznych³¹.

SUMMARY

It is possible to say about ecological awareness while we're able to observe the existence of real contact within given community or if we assume its existence at least. In other cases it will simply fix the sum of individual states of consciousness, which do not form a self-contained whole. It will be a static category, not social [Górka and others 2001]. An ecological awareness comes into being in the process of acquaintance with nature and searching human place in natural environment. It is gained in the processes of social socialization with other elements of culture [Sadowski 2000].

In sociology the division of three periods: period of popular ecological awareness, next, period of shaping ideological elements and period of educational ecological awareness formulated under pro-ecological education and knowledge is very popular. The scientific research the state and the period of society's ecological awareness can be carried out both by means of systematic or fragmentary sociological researches or by studies about social conflicts or ecological movements. However it's considered that sociologists are not right when they affirm that it's possible to acquire the scientific awareness totally deprived ideological elements because when ecological awareness should be shaped first it is necessary to determine relations man-environment, which determination is a fundamental assumption of philosophical nature.

³⁰ Ibidem.

³¹ D. Kiełczewski, *Ekologia...*

The basic difficulty in sociological research of ecological awareness is the lack of inner cohesion in given opinions and people attitudes. It results from this sphere that ecological awareness occurs in two forms: awareness only in declared form and realized awareness that is really enters into life. The level of compliance between these kinds of awareness depend on human social surroundings and exerted social pressure. According to Galińskiego [2008] *"dissonance between verbal behaviours and real ones in ecological sphere and preferences for instrumental ecological values make the expression of careless attitude of polish society against surroundings at all – not only against natural environment"*. In Poland only in eighties in twelve century researches with the aim of acquaintance the awareness of society started to be carried out. From that time many significant sociological researches have been carried out, but none of them haven't proved the problem fully.